

AFGANİSTAN SAVAŞI'NDA AVUSTRALYA ÖZEL KUVVETLERİNİN SAVAŞ SUÇLARI VE AGAMBEN'İN İSTİSNA DURUMU*

Doç. Dr. Gözde Turan

Antalya Bilim Üniversitesi
İstisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-4307-6924

• • •

Öz

BM verilerine ve Avustralya Savunma Kuvvetleri (*Australian Defence Force*, ADF) tarafından hazırlanan rapora göre 2003-2013 yılları arasında Afganistan'da görev alan Avustralya Özel Birlik askerleri en az 89 sivilin ve savaştan ölümünden sorumludur. Her ne kadar Avustralya hükümeti kendi soruşturmasını yürütmekte ve sorumluları hukuk önüne getirmeye kararlı olduğu yönünde bir izlenim göstermekte ise de, uluslararası barış gücü bünyesinde görev alan personelin uluslararası suçlar işleyebileceği ve işlediği gerçeği hukuki alan dışında siyasi alanda da tartışılması gereken ve etki doğuran bir sorundur. Avustralya birliklerinin Afganistan Savaşı sırasındaki eylemleri uluslararası ilke ve normlarla bağdaşmamaktadır. Yasa koyucu iktidarın, iktidarını kurma aşamasında hukukun üstünde ve dışında olduğunu öne süren Agamben'in istisna durumu teorisine paralel olarak, Avustralya birliklerinin söz konusu eylemleri istisna olmanın ötesinde istisnanın kurala dönüştüğü bir alanı işaret etmektedir. Birliklerin işlediği uluslararası suçların kurbanları olan Afganlar ise hukuki alanın dışına itilen, dolayısıyla hukuki suje olarak tanınmayan bireyi ifade eden *homo sacer* halini almaktadırlar. Bu doğrultuda, çalışma ulusal alandaki istisna durumu ve *homo sacer* inşası süreçlerine benzer şekilde uluslararası toplumun kendi istisna durumlarını ve *homo sacer* suçlularını kurguladığını gösterecektir.

Anahtar Sözcükler: Agamben, İstisna durumu, *Homo sacer*, Afganistan, Savaş suçları

War Crimes of Australian Special Forces During the Afghan War and Agamben's State of Exception

Abstract

UN reports and the Report of Inquiry conducted by the Australian Defence Force (ADF) provide statistics and document details showing that ADF personnel operating during the Afghanistan War between 2003 and 2013 engaged in criminal conduct causing the death of at least 89 civilians and combatants. Although the Australian government has initiated a legal investigation giving the impression that it is determined to bring the responsible ones to justice, there is a growing need to analyse the problem of international crimes that can be and are committed by international peace operations personnel in the political field beyond the legal field. The crimes allegedly committed by the Australian forces on the territory of Afghanistan are undoubtedly incompatible with international norms and standards. Yet, by drawing on Agamben's theory of "state of exception", whereby a legislating body assumes an *a priori* validity above and outside the law, the violations in question can be seen to indicate a field where exception becomes the common practice rather than simply an exception to the rule. Based on this, the paper argues that the Afghan victims of the international crimes committed by Australian forces become *homo sacer* by being deprived of any recognition as legal subjects and thereby excluded from the legal field. Against this background, the paper shows how the international community constructs states of exception and *homines sacri* at the international level that parallels similar constructions within states.

Keywords: Agamben, State of exception, *Homo sacer*, Afghanistan, War crimes

* Makale geliş tarihi: 16.02.2022
Makale kabul tarihi: 06.03.2023
Erken görünüm tarihi: 14.08.2023

Afganistan Savaşı'nda Avustralya Özel Kuvvetlerinin Savaş Suçları ve Agamben'in İstisna Durumu

Giriş

İnsan hayatının kutsallığı demokrasinin ve insan haklarının temellerinden birisi olmakla birlikte, insan hakları, demokrasi, ulusal veya uluslararası güvenlik ve barış retoriklerinin belirlediği pratiklerin etkileri yaşamların sonlandırılması olabilmektedir. Görünürdeki bu paradoksu İtalyan düşünür Giorgio Agamben (1998; 1999; 2005), "istisna durumu"nda (*state of exception*) iktidarın *homo sacer* olarak kategorize ettiği suçluların, egemen bir iktidarın öznesi olarak tanınan hak sahibi bireyler değil, öldürülmeleri durumunda karşı tarafa sorumluluk doğurmayacak olan kurbanlar olduğu savıyla açıklar. Hukuk sisteminin kurulması ve öğelerinin tanımlanması süreci ile iktidar arasındaki ilişkinin yanı sıra, sistemin dışında bırakılacak olanların iktidar ve hukuk ile olan ilişkisine de eğilen Agamben'e göre (1998; 1999; 2005), suç, fail ve kurban kategorilerinin tanımlanması sadece hukuki değil, aynı zamanda politik bir eylemdir. Bu çalışma ile birlikte, Agamben'in *homo sacer* ve istisna durumu kavramlarının uluslararası alandaki izdüşümüne örnek göstermek amacıyla Afganistan Savaşı'nda görev alan Avustralya Özel Birlik askerlerinin eylemlerine bakılacaktır. Bu eylemlerden bazılarının uluslararası suç kategorilerine denk düştüğü ortadadır ve Avustralya hükümeti yürütmekte olduğu soruşturma ile birlikte sorumluları ulusal düzeyde yargı önüne getirmeyi hedeflemektedir. Ancak söz konusu olan ve dikkat edilmesi gereken nokta sadece eylem sonrasında sorumluların hukuki bir sürece tabi olup olmamaları değildir. Eylemin gerçekleştirildiği andaki iktidar pratiği ve iktidarın hukuk dışına ittiği suçlular ile birlikte nasıl hukuki olanın sınırlarını çizmekle birlikte hukukun askıya alındığı bir alanı da kurguladığının görülmesi, bizlere uluslararası hukukun egemen iktidar(lar) ile bağını gösterecektir. Önemli bir fark, bu defa egemen iktidarın salt egemen devlet formunda karşımıza çıkmadığı ve özellikle uluslararası alanda çok yapılı, girift, aynı zamanda pek çok yerde bulunan çoklu iktidarların söz konusu olduğudur.

Agamben'in izinden giderek uluslararası hukukun askıya alındığı istisna durumu örneklerini görebilmek için öncelikle uluslararası suç kategorilerinin inşa edilmesi sürecine göz atmak gerekir. Egemen iktidarların yetki alanlarına

bırakılmayarak uluslararası toplum tarafından dikkate alınması gerekli görülen uluslararası suçların 20. yüzyıl öncesinde teorik anlamda tanımları yapılmaya başlanmış ise de, bu suç kategorilerinin yasa niteliği kazandırılarak modern uluslararası hukukun parçası haline alması ve bu hukukun pratikte uygulamaya konulması 20. yüzyıl ve sonrası dönemde gerçekleşmiştir. Esasında gerçek kişilerin uluslararası cezai sorumluluğu ilk olarak 1872'de Fransa-Prusya Savaşı'ndaki dehşete tanık olan ve uluslararası ceza mahkemesi fikrini ilk defa ortaya atan, Kızıl Haç'ın kurucusu Guastav Moynier tarafından dile getirilmiştir. Moynier'in önerisi geri çevrilmiş, 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri'ne değin gerçek kişilerin uluslararası cezai sorumluluğu deniz haydutluğu suçu ve yapılageliş hukuku ile sınırlı kalmıştır. Bireysel sorumluluğu öngörerek dikkate değer bir değişimi ifade etmesine karşın, 1899 Lahey Sözleşmesi kuralı uygulamaya koyacak bir mekanizma öngörmemiş; 1907 Lahey Sözleşmesi'nde ise bireysel sorumluluktan hiç bahsedilmemiştir (Chen, 2014: 510). 1. Dünya Savaşı sonrasında 1919 Paris Barış Konferansı'nda da kişilerin cezai sorumluluğu için girişimde bulunulmuş; ancak Versay ve Sevr Antlaşmaları'nda yer alan ilgili maddelere karşın uygulama başarısız olmuştur (Cryer *et al.*, 2010: 110).

Gerçek kişilerin uluslararası suçlardan doğan cezai sorumluluklarının bu denli geç bir tarihte uluslararası hukukun parçası haline gelmesi hukukun realpolitige üstün gelmesi (Maogoto, 2009) veya tam tersi realpolitigin bir sonucu olarak (Bass, 2014) açıklanmışsa da, sonuçta birbirine karşıt açıklamaların ortak noktası uluslararası hukukun geçirdiği dönüşümdür. 20. yüzyılda, özellikle de 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, gerçek kişiler uluslararası hukukta kendilerine özgü hak ve sorumlulukları olan sujeler olarak tanınmış; bu kişiler devletlerin ülke dışındaki egemenlik uygulamaları kapsamında değil, uluslararası toplumun kişiler üzerinde yargı yetkisine sahip olması şeklinde kabuk değiştirmesi ile cezai sorumluluk kazanmışlardır (Blumenthal ve McCormack, 2007; Cassese, 2009: 16; Sadat, 2007: 181). 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Nuremberg (Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, *The International Military Tribunal*, IMT) ve Tokyo Mahkemeleri (Uzak Doğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, *The International Military Tribunal for the Far East*, IMTFE), ardından Yugoslavya ve Ruanda'daki çatışmalar sonucunda BM tarafından kurulan uluslararası ceza mahkemeleri (Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, *International Criminal Tribunal for Rwanda*, ICTR ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, ICTY), son olarak 2002 yılında yürürlüğe giren Roma Statüsü ile birlikte daimi nitelikteki Uluslararası Ceza Mahkemesi (*International Criminal Court*, ICC¹) söz konusu uluslararası

---

1 Metinde bundan sonra UCM olarak geçecektir.

suçların önlenmesi ve yargılanması ortak hedefini taşımaktadır. Uluslararası suçlar olarak tanımlanan soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçlarının yanı sıra Roma Statüsü'ne yakın tarihte dahil edilen saldırı suçu açısından, başta BM olmak üzere uluslararası örgütlerin ve(ya) uluslararası toplum adına hareket eden ülkelerin yürüttükleri barış gücü personelinin sorumluluğu olası görülmemiştir. Barış operasyonlarında görev alanların uluslararası suçlarla ilgili yargılanmalarının hukuki açıdan zorluğu, soykırım suçu açısından düşünülürse, barış operasyonu personelinin suçun manevi unsurunu oluşturan özel kastı taşımamasının imkan dahilinde düşünülmemesine bağlıdır. İnsanlığa karşı suçlar açısından suçun yasal unsurlarından olan sistematik ve geniş çaplı bir saldırı ile eylem arasında bağlantı kurulması, soykırım suçundaki özel kast kadar olmasa da, barış operasyonu personeli açısından kanıtlanması zor bir unsurdur. Savaş suçları açısından ise yine suçun unsurlarında yer alan eylem ile silahlı çatışma bağlantısının ortaya konulmasındaki kısıtlar barış operasyonu personelinin yargılanmasını güç kılmaktadır (O'Brien, 2012).

Uluslararası suçların yasal unsurlarından kaynaklanan kısıtlara ek olarak, barış operasyonlarının halihazırda uluslararası suçları işleyenlere yönelik olarak tasarlanması ve kuralı/ilkeyi getirenlerin ve savunanların bizzat bu kural ve ilkeleri ihlal etmelerinin temel bir çelişki olarak görülmesi hukuki zorluklar bir yana siyasi açıdan ortaya çıkacak zorlukları da gündeme getirmektedir. Uluslararası barış gücü personelinin soykırım, insanlığa karşı suçlar ve(ya) savaş suçları işledikleri suçlamalarıyla karşı karşıya kalmaları bu suçların unsurlarının ortaya konulması açısından zor olacağı gibi, barış operasyonuna katılan ülkelerin siyasi olarak tepki göstereceği bir durum olacaktır. Ancak, uluslararası barış operasyonları bünyesinde uluslararası toplumun savunduğu ilke ve kuralların ihlal edilmesi teorik açıdan çelişkili bir durum olarak görülse de, pratikte barış gücü personeli uluslararası suçların failleri olabilmektedir. Örneğin, Mozambik'te BM askerleri çocuk seks işçileri ile ilişkiye girmiş (Machel 1996); Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu (*The Economic Community of West African States Monitoring Group*, ECOMOG) ve Sierra Leone'deki Birleşmiş Milletler Misyonu (*United Nations Mission in Sierra Leone*, UNAMSIL) bünyesindeki barış gücü askerlerinin de çocuk ve kadınlarla para karşılığı ilişkiye girdikleri ve nitelikli cinsel istismar suçunu işledikleri tespit edilmiştir (Human Rights Watch, 2003: 48, 49). Benzer suçlar mülteci kamplarında da gündeme gelmiş; Gine, Liberya ve Sierra Leone'de barış gücü askerlerinin ve yardım kuruluşu çalışanlarının kadın ve kız çocuklarını taciz ettikleri rapor edilmiştir (Coleman, 2002). Dolayısıyla, bu çalışmada örneklem için Afganistan'da bulunan Avustralya özel kuvvetleri seçilmekle birlikte, işlenen suçların sadece Avustralya birlikleri ve Afganistan savaşı ile sınırlı kalmadığı, ABD başta olmak üzere barış operasyonlarında yer alan diğer ülke ve

uluslararası örgüt personelinin cezai sorumluluğunun da sadece hukuki bir tartışma olmadığı açıktır.

Agamben'e göre egemen iktidar, yasa koymakla ve hukuka işlerlik kazandırmakla birlikte, hukuku askıya alma gücüne de sahiptir. Hukukun üstünlüğünün uygulanması ve korunması, paradoksal şekilde hukuk düzenini kuracak olan hukukun üstünde bir iktidarı gerekli kılmaktadır. Hukukun üstünlüğünü savunurken kendisini hukukun üstünde gören iktidar için Agamben "istisna durumu" (*state of exception*) kavramını kullanmıştır. Ancak hukuk ile hukuk-dışılık, iç ve dış, olağan ile olağandışı şeklinde örnekleri verilebilecek ikilemlerin karşılıklı ilişkisi üzerine giden tek düşünür Agamben değildir. Agamben'den çok daha önce Machiavelli olağan politikanın olağandışı politika, krizler ve istikrarsızlıklarla bağını sorgulamıştır. Anayasal önlemleri zamanı geldiğinde rafa kaldırmayan cumhuriyetlerin yok olmaya mahkum olacağını yazan Machiavelli'yi (2007: 124-125), egemen iktidarı istisnaları belirleyen güç olarak tanımlayan Carl Schmitt (2008), yine şiddet ve iktidar arasındaki ilişkiye dikkat çeken Walter Benjamin (1978: 277-300) ve Gramsci (2021) gibi iç ve dış arasındaki kompleks ilişkinin farkında olan diğer yazarlar takip etmiştir. Sınır, iç ve dış, meşru ve meşru olmayan şeklindeki betimlemeler önceden verili, statik ve değişmez değildir. Bütün iktidarlara kendi yasal düzenlerini ve siyasi iktidalarını kurarken subjektif şekilde bir meşruiyet sınırı çizmekte; dışarıda ve öteki olarak betimlenen ile bağlantılı şekilde kendi kimliklerini ve meşruiyet zeminlerini kurmaktadır.

Agamben, çalışmalarında Schmitt'e sıklıkla yer vermesine, ayrıca Benjamin'in şiddet üzerine eleştirisinden ve Foucault'nun biyoiktidar çalışmalarından etkilenmesine karşın farklı bir rota takip etmiştir. Agamben'i Schmitt'ten ayıran, istisna durumunun izlerini anayasal düzenin kırılma noktalarında bulmasıdır (Huysman, 2008: 166). Agamben Foucault'ya ise, biyoiktidar ile egemen iktidar arasında çizilen keskin çizgi ve egemen iktidar için ülkeye yoğunlaşırken biyoiktidarın nüfus odaklı olduğu savı nedeniyle karşı çıkmaktadır. Agamben için egemen iktidar ile biyoiktidar iç içe geçmiştir; Foucault'nun anlatımından farklı olarak bu iki iktidar türü farklı dönemlere denk düşmemektedir (Agamben, 1999: 82-83; Fitzpatrick, 2001: 56-57; Tagma, 2009: 412; Genel, 2006). Foucault ile Agamben arasında değinilmeden geçilemeyecek bir diğer temel ayrım da, Foucault'nun biyoiktidarı salt baskıya dayalı, kısıtlayıcı bir iktidar türü olarak görmek yerine tıp, cezaevi, eğitim kurumları gibi iktidar araçları ile üretken boyuta geçen politik teknolojiler şeklinde açıklamasıdır. Agamben, biyoiktidarı temelde baskıcı olarak tanımlamış ve yasal iktidar alanında kalarak modern biyoiktidarın üretken ve pozitif boyutunu gör(e)memeyle eleştirilmiştir (Lemke, 2005).

Agamben'e göre biyoiktidar ve egemen iktidar arasında ayrıma gitmek anlamsızdır; biyolojik ve politik yaşam, kamu ve özel alan arasındaki ayrım

özellikle modernite ile bulanıklaşmaya başlamıştır. Bu bulanık alanı ifade eden istisna durumu, yaşamı ve yaşama dair olan şeyleri kapsamak üzere temel referans noktası olarak ele alındığında, istisnanın yaşayan birey ile hukuk arasındaki bağlantı kadar, bu bağlantıyı koparan öncelikli koşul olduğu görülebilir (Agamben, 2005: 1). Agamben'in hukuk kapsamına alınmayan sujerler için Antik Yunan'dan günümüze taşıyarak kullandığı *homo sacer* kavramı bütün hukuk sistemlerinin dışına itilmeyi ifade etmemektedir. Agamben için *homo sacer* bir siyasi birimin hukuk alanının dışına itilen sujedir; tüm siyasi birimlerde hukuk dışına itilmek gerekmemektedir (Laclau, 2007: 14). Diğer bir deyişle, bir kent devletinin, imparatorluğun veya ulus devletin hukuk sisteminin dışına itilen *homo sacer*, başka bir siyasi birimin hak sahibi sujesi olabilir.

Uluslararası alanda istisna durumuna örnek göstermek üzere tasarlanan bu çalışma ile, uluslararası sistemde homojen ve merkezi bir iktidardan bahsedilmemekle birlikte, farklı yapıda ve dağınık halde karşımıza çıkan iktidar odaklarının nasıl belli sujelerin hukuk ile bağıni kopardığı tartışılacaktır. *Homo sacer* hiçbir hukuk sistemine dahil olmama anlamına gelmediği gibi, uluslararası ilişkilerde karşılaşılan uluslararası hukuk tarafından kurgulanan *homines sacri*'nin tüm hukuk sistemlerinden dışlandıkları anlamı çıkarılmamalıdır. Silahlı çatışma hukuku ile birlikte geçiş yapılan istisna durumunda, silahlı çatışma tehdidi altındaki insan toplulukları ve bireyler uluslararası hukukun *homo sacer*'i olmaya adaydırlar; kurban edilemezler, çünkü kutsanmışlardır. Onları kutsayan uluslararası hukuktur. İstisna durumunda öldürülmeleri durumunda, öldürme eylemi suç olarak tanımlanmayacak ve yaptırıma maruz kalmayacaktır. Her ne kadar uluslararası hukuk savaşın ve sivillerin korunması üzerine belli kurallar getirirse de, silahlı çatışma hukukunun geçerli olduğu alana geçildiğinde "normal" koruma kuralları ortadan kalkmaktadır. İstisna durumu ile olağan durum arasında ortaya çıkan gri alanda *homo sacer* ile özgür birey arasında sınırların çizilmesi ile egemen iktidarın kuruluşu gibi, uluslararası toplum istisna durumunda kendi iktidarını inşa etmektedir. Bu inşa süreci, Afganistan'daki savaşta kimin yaşamaya hakkı olup olmadığı kararının verildiği istisna durumu anlarında nasıl bazı sivil ve savaşın *homo sacer* statüsüne indirgendikleri üzerinden analiz edilecektir. Bunun için öncelikle Agamben'in *homo sacer* ve istisna durumu kavramlarına daha yakından bakılacak; ardından istisna durumunda sınırların nasıl dışlanan ve ötekileştirilen kimlik kategorileri inşa ettiği, sınır alanları ile *homo sacer* arasındaki mekansal ilişkinin tasarlandığı topoloji açıklanacaktır. Ardından, ana hatları çizilen bu teorik çerçeveye örnek olarak Avustralya askerlerinin Afganistan'da istisna durumu kapsamında değerlendirilecek olan eylemlerinin nasıl biz ve öteki kimlikleri inşa ettiği ve "öteki" olarak kategorize edilecek olan *homines sacri*'nin nasıl hukuk dışına itildikleri gösterilecektir.

1. Agamben, *Homo Sacer* ve İstisna Durumu

Hangi sujelerin hukuk dışına itileceğini Agamben Antik Yunan'dan aldığı *homo sacer* kavramı ile açıklar. Antik Yunan'da “yaşam”, farklı kavramlar ile betimlenmiştir. *Zoe*, hayvanlar, insanlar ve Tanrıların hepsini kapsayan ve genel anlamda yaşayan her şeye denk gelirken, *bios* siyasi birim olan *polis*'in parçası olmayı, diğer bir deyişle siyasi yaşamın içinde olmayı ifade etmektedir (Agamben, 1998). Aristoteles felsefesinin temelini oluşturan “polis”, yani siyasi birim içinde mümkün olan felsefi düşüncenin üstün yaşam formu olarak tanımlanması, *bios* ve *zoe* ayrımının anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Felsefi boyutta düşünce, ancak yaşamak için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanması sonrasında mümkün olmaktadır. Bu tür bir düşünme yetisine sahip olan siyasi birim üyelerinin temel ihtiyaçlarının karşılanması, düşünerek değil işgücü ile çalışan farklı bir sınıfın varlığına bağlıdır. İşgücünü kullanarak sadece kendilerinin değil toplumun düşünürlerinin de temel ihtiyaçlarının karşılanmasını teminat altına alan ve bu yolla entellektüel gruba “düşünme” faaliyeti için boş zaman yaratan yaşam formu, Agamben'de *zoe* kavramında yansımaları bulacaktır (Heiden, 2020: 63-65).

Dikkat etmek gerekir ki Agamben insanları sadece *zoe* formunda olanlar ve sadece *bios* formunda olanlar şeklinde ikiye ayırmamıştır. Bazı insanlar aynı anda hem *zoe* hem de *bios* yaşamına sahiptirler (Laclau, 2007: 17). Sadece *zoe* formundaki yaşama sahip oldukları düşünülen ve siyasi alandan dışlananlar, eğer insan topluluklarının yaptıkları hukukun yanı sıra ilahi hukuk alanının da dışına çıkarılırlarsa *homo sacer* olarak adlandırılacaklardır. Bu çifte dışlanmışlık sonucu *homo sacer* olarak tanımlanan kişinin kurban edilmesi, kendisine atfedilen kutsallıktan ötürü yasaklanmıştır; bununla birlikte *homo sacer*'in öldürülmesi durumunda öldürme eylemini gerçekleştiren cezalandırılmayacaktır (Agamben, 1998: 71-73). Kutsal olarak addedilenin kurban edilmesinin yasaklanmış olması, ama aynı zamanda öldürülebilmesi ilk başta çelişkili görünecektir. Gözden kaçan, bahsedilen çifte dışlanmışlığın aynı zamanda çifte bir dahil edilme boyutunu beraberinde getirmesidir. *Homo sacer*, Tanrıya ait kabul edildiği için kurban edilemeyecektir, yani kurban edilebilecek olanların haricinde tutulması Tanrıya olan aidiyetinden ileri gelmektedir. Aynı zamanda öldürülebilir olması onun insan topluluğunun parçası olması anlamına da gelmektedir (Agamben, 1998: 82). İki farklı hukuki alanın dışında bırakılarak insan topluluğunun uygulayacağı şiddete karşı korumasız bırakılması, *homo sacer*'in *bios* formundan uzaklaştırılarak çıplak yaşam (*bare life*) ile karşılaşacak olan *zoe* formuna indirgenmesi demektir. Bu dışlama ve şiddet eyleminin gerçekleşeceği alanı inşa edecek, sınırlarını çizicek ve bu alanda faaliyet gösterecek olan ise egemen iktidar olacaktır (Agamben, 1998: 82-83; Fitzpatrick, 2001: 52-53).

Ulus tehdit eden olağanüstü durumlarda kabul edilen istisna hallerinin devleti her şeye rağmen hukuk sınırları içinde tutmaya devam mı ettiği, yoksa hukukun dışına mı taşıdığı tartışmasında iki karşıt görüş vardır. İstisna durumunun devleti hukuk alanında tutmaya devam edeceği yönündeki argümana göre, istisnaların altında yatan neden, olağanüstü durumlarda alınan önlemlerin kaçınılmazlığı kadar, devletin eylemlerinin bağımsız kurallar ve ilkelerin kontrolü altında tutulmak istenmesidir (Hickman, 2005: 657). Dikkat etmek gerekir ki, devletin bazı hukuk kurallarını askıya almasına imkan veren istisna hallerinde, devlet, insan hakları yükümlülüklerinin ihlal edilmesinden kaçınma ve ihlal meydana gelmiş ise bu durumda haklı sebeplerini ortaya koyma yükümlülüklerinden sıyrılmaktadır. Dolayısıyla, bu görüşe göre askıya alma durumunda devletin doğrudan hakların ihlal edilmesinde haklı sebebinin ortaya çıktığını değil; devletin, ihlallere yönelik haklı bir sebep ortaya koyma yükümlülüğünün askıya alındığını söylemek daha doğrudur. Aradaki fark anlamsız veya işlevsiz bir fark değildir. Örneğin, olağanüstü hal durumunda makul şüphe üzerine gözaltına alma bir gereklilik olarak ortaya konulmuşsa, gözaltına alınanın insan hakları kurallarına uygun şekilde geçerli sebeplere dayandırılması beklenmeyecektir. İstisnalar, böylelikle, insan hakları hukuku ile hukukun üstünlüğü arasında bir alan yaratmaktadır. Devlet, insan hakları hukuku alanının dışına adım atmakla birlikte, yine de hukuk alanında kalmaktadırlar (Hickman, 2005: 659). İstisna durumunun devleti hukukun dışında farklı bir alana taşıdığı yönündeki aksi yöndeki görüşe göre ise, devletlere yönelik tehditlerin doğası ve niteliği gereği hiçbir anayasal önlem veya sınırlandırma tehdidi savuşturabilecek nitelikte olmayacaktır. Dolayısıyla tehdit karşısında yürütmeyi kontrol altında tutmaya yönelik mekanizmaların işlerliğinden bahsedilemez. Olağanüstü durum için devletin kısıtlanmadığı yeni bir alana ihtiyaç vardır (Humphreys, 2006: 678-679).

İstisna durumunun hukuka için veya hukukun dışında olduğu yönündeki bu iki yaklaşıma da karşı çıkan Agamben'e göre ise istisna durumu bir eşiktir, kayıtsız kalma durumudur. İstisna durumu hukukun sınırları içinde veya dışında olmayı ifade etmediği için olağanüstü hal veya sıkıyönetim ile karıştırılmamalıdır. Olağanüstü hal veya sıkıyönetim istisna durumunu açıklamakta sıklıkla başvurulan terimler olmalarına rağmen, istisna durumunun karşılığı olan koşullara tamamen denk gelmemektedir. Olağanüstü hal veya sıkıyönetim hallerinde, olağan durumda yürürlükte olan hukukun yerine farklı hukuk normları/kuralları geçici süre ile ve belirli koşullar altında yürürlüğe konulmaktadır. Dolayısıyla olağanüstü hal veya sıkıyönetim, hukukun çizdiği çerçevede, onun bünyesinde bir alt kategoridir. Oysa, istisna durumunda hukukun bizzat kendisi askıya alınmaktadır. Bu durumda, hukukun biçim değiştirdiği olağanüstü hal veya sıkıyönetim durumu ile hukukun askıya alındığı istisna hali durumu salt terminolojik bir farklılıktan öte daha radikal bir ayrımı

ifade etmektedir (Agamben, 2005: 4). İstisna durumunu hukuk dışılıkla tanımlamak da yetersizdir; istisna durumunda hukukun askıya alınması “kural” halini alır, dolayısıyla kural/yasa ile istisnanın kesiştiği bir alandan bahsetmek daha doğrudur (Lemke, 2005: 6).

Eğer istisna durumu hukukun askıya alınmasını ifade ediyorsa, bu tür bir askıya almayı hukuk düzeni nasıl tanımlayabilir? Agamben'e göre istisna durumu ne hukukun çizdiği çerçeve içerisinde ne de bu çerçevenin dışında olmayı ifade etmediği için iç ve dış birbirini dışlayan, öteleyen alanlar olarak değil, sınırların bulanıklaştığı bir alan olarak ele alınmalıdır. Bu durumda hukuk sisteminin nerede başlayıp nerede bittiğine, yani “sınırlarına” dikkat çekmek gerekmektedir. Kural ve kuralsızlığın, hukuk ve hukuksuzluğun birbirine tezat sistem (veya sistemsizlikler) şeklinde algılanması yerine, birbiri ile ilişkili, birbirine şekil veren alanlar olarak ele alınması bizlere istisna durumu ve hukuk sistemi hakkında daha iyi bir fikir verecektir (Agamben, 2005: 23-24). Dahil etme veya dışlama alanlarının bulanıklığı, bu alanlarının birbirine bağlı, hatta bağımlı halinin bir sonucudur; dışlanan topluluk ile onun karşısında yer alan ve siyasi alana dahil olan topluluk birbirlerinden ayrı ve bağlantısız değildir. Sınır, aslında birbirinin içine geçme ve çarpışmayı ifade eden ve sürekli hareket halinde olan bir alandır (Rajaram ve Grundy-Warr, 2004: 34). İktidar erki de, sınırların çizilmesinde başat rol oynayan, adeta sınırın iki tarafında bulunma yet(k)isine sahip olandır. Egemen iktidarın hem yasal sınırlar içinde hem de dışında olması esasında tercih değil bir gerekliliktir; çünkü paradoksal görünmekle birlikte hukukun üstünde hiçbir şey olmayacağını, diğer bir deyişle hukukun üstünlüğünü belirtmek için, önce bunu deklare edecek ve topluma kabul ettirecek hukuk-dışı ve hukuku önceleyen, onun üstünde bir gücün olması gerekmektedir (Agamben, 1998: 15). Agamben de zaten yaratılan bir varlıktan söz edilebilmesi için öncelikle bir yaratıcının olması gerektiğini vurgular. Aynı şekilde hukuktan söz edebilmek için öncelikle bir iktidar erki gereklidir.

Hukuka üstün konumunu kazandıracak olan da egemen iktidarı tanımlayan da Agamben'e göre (1998: 18) istisna durumudur. İstisna durumu kendisini kural alanından soyutlamaz; gerçekleşen şey, esasında kuralın “aşırılık” olarak betimlediği istisna durumunu kendi alanının dışında bırakması ve bu yolla “kural” alanını kurgulamasıdır. Yani sınırlarını çizen hukuk, tek yönlü olarak sadece yasal ve meşru olmayı değil, yasal ve meşru olanı da tanımlamaktadır. Bu ön kabulden hareketle, varlıklar ile hukuk arasındaki ilişkinin de tekdüze olmadığından bahsedilmelidir. Hukuk ve yasama erki, tüm varlıklara aynı şekilde yaklaşmaz. Hukuk, insanlara yönelik olmakla birlikte, tüm insanlara veya insan gruplarına aynı ve eşit şekilde uygulanmamaktadır (De la Durantaye, 2009: 201-202). İstisna durumu, hukukun askıya alındığı durumu tanımlamanın yanı sıra, askıya alma durumunun etki doğuracağı, diğer bir deyişle yansıtılacağı kişileri de işaret etmektedir. Hukukun uygulanmayacağı, yani hukuk-dışı olarak kabul

edilecek olan kişilerin, hak ve sorumluluklara sahip olan hukuk subjeleri olamayacakları için, tamamen tanımlama eyleminin dışında bırakıldığı düşünülmemelidir. Kimlerin, nerede, ne zaman, hangi koşullar altında hukukun dışında bırakılacağıın tespit edilmesi de bir “tanımlama” eylemi gerektirmektedir. Dolayısıyla istisna durumu ile bu istisna durumunun hukuk dışına iteceği subjeler bir arada düşünülmelidir. Modernite öncesinde Batı dünyasının kendine yakın bulmadığı ve kendinden saymadığı “barbarlar” ve “köleler” öncül *homines sacri*'dir (Fiskesjö, 2012). Ama Agamben'in özellikle üzerinde durduğu ve göstermek istediği, modernite öncesi döneme ait istisna durumu ve *homo sacer* örnekleri değil, modernite ile eşzamanlı gördüğü istisna durumu ve demokratik modern toplumun örtülü şekilde meydana getirdiği *homines sacri* olacaktır.

Aydınlanma felsefesinin ve modern toplum düzenininin temel yapıtaşı olarak görülen siyasi iktidarın denetlenmesinin önüne geçilmesi ve hiçbir koşul altında yürürlükten kaldırılamayacak olan temel hak ve özgürlüklerin askıya alınması, modernite ile birlikte belirli bir sistematiğe oturtulmuştur. Napoleon'un 1811'de gerçek bir düşman tehdidi olsun olmasın askeri/silahlı güce olağanüstü yetkiler verilebileceği yönündeki kararı 1848 Anayasası'nda da yer bulmuş; bu olağanüstü yetkiler/istisna durumu maddesi Prusya-Fransa Savaşı'nda ve Paris Komünü ayaklanmasında III. Napoleon'a, 1. Dünya Savaşı sırasında Poincaré'ye, 1939'da “ulusun savunması” için Dalladier hükümetine, son olarak da 1961'de Cezayir krizi ortaya çıktığında De Gaulle'e hukuku “askıya almak” için bir zemin sağlamıştır (Agamben, 2005: 4-14). Amerikan Anayasasının 1. maddesinde *habeas corpus* nitelikteki hak ve özgürlüklerin askıya alınması, ayaklanma veya işgal gibi kamu güvenliğine tehdit oluşturan durumlar haricinde yasaklanmıştır; ancak söz konusu askıya almanın hangi merci tarafından gerçekleştirileceğinden bahsedilmemiştir. Lincoln, 1861'de Washington ve Philadelphia arasındaki bölgede yer alan askeri hatlarda karışıklık yaşanması durumunda *habeas corpus*'un askıya alınacağını duyurduğunda tam anlamıyla bir diktatör otoritesiyle hareket etmeye başlamış; Eylül 1862'de köleliğin yasaklanmasından sonra 1861'de sınırlı bir bölgede ilan ettiği istisna durumunu tüm ülkede uygulanmak üzere yaygınlaştırmıştır. Weimar Anayasası'nın, köklerini 1851 tarihli Prusya yasasından alan 48. maddesi Hitler'in iktidara gelişinden daha önce Almanya'nın işlemeyen bir parlamenter sistem ve diktatör bir Başkan tarafından yönetilmesine imkan tanımıştır (Agamben, 2005: 14-22). 20. yüzyıl boyunca Amerikan başkanlarının istisna hali yetkilerine sahip olmaları “savaş” durumu ile ilişkilendirilmiş; 1. Dünya Savaşı'nda Woodrow Wilson, 1930'larda Büyük Ekonomik Bunalım ve ardından 2. Dünya Savaşı döneminde Franklin D. Roosevelt yüzyılın ilk yarısında olağanüstü yetkiler kullanan ABD başkanları olmuşlardır. 11 Eylül sonrasında Başkan Bush'un kendisini

“Başkomutan” olarak adlandırması da aynı geleneğin yansımasıdır (Agamben, 2005: 20-22).

Amerikan, Fransız veya Alman Anayasaları dışında benzer pozitif hukuk kaynakları da, gereklilik ve zorunluluk durumunda istisnalara izin verilebileceğini öngören maddeler barındırmaktadır. Bu kaynaklar ulusal hukuk sistemleri ile sınırlı değildir ve ulus-ötesi ve uluslararası hukuk kaynakları ile desteklenmektedir. Örneğin, 1966 tarihinde kabul edilen ve 1976'da yürürlüğe giren Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (*International Covenant on Civil and Political Rights*, ICCPR) 4. madde; 1950 tarihinde kabul edilen ve 1953 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (*European Convention on Human Rights*, ECHR) 15. madde; 1969 tarihinde kabul edilen ve 1978'de yürürlüğe giren Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi (*American Convention on Human Rights*, ACHR) 27. madde, belli koşullar altında bazı temel hakların korunmasının askıya alınabileceğini öngörmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 15. maddesi temel hakları askıya alan devletin “ulusun tehdit altında olduğuna dair bir tespitle bulunması” ve “temel hakları kısıtlayıcı tedbirlerin gerekli olması” yönünde iki temel kriter getirmiştir (Tierney, 2005: 668). Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde tartışmaya açılan önleyici savaş (*pre-emptive war*) doktrininde ise devletin mevcut durumda tehdit altında olması değil, bu tür bir tehdiye maruz kalma olasılığı söz konusudur. Diğer bir deyişle, önleyici savaş ile birlikte istisna durumuna geçilmesi için olgulara dayalı gerçek bir tehdit değil, tehdit yaratma kapasitesi yeterli olmaktadır (Gulli, 2007: 219-220). İster hukuk kaynakları ister önleyici savaş doktrini gibi hukuk-dışı politik-teorik yaklaşımlar söz konusu olsun, dikkat edilmesi gereken, istisna durumunun müthiş bir hünerle hukuku askıya almak üzere iktidar erkine itinayla hazırlanmış anahtarlar sunmalarıdır.

2. Yaşamın ve Hukukun Sınırında: İstisna Durumunun Topolojisi

İstisna durumu, yasal düzenin sınırlarını çizmekle birlikte, bu sınırların çizildiği pozitif hukuk kaynaklarında yasaların ne zaman ve hangi koşullar altında askıya alınacağını da ifade etmektedir. Dolayısıyla istisna durumu, hukuki olan ile iç savaş, ayaklanma, direniş hareketleri gibi siyasi olanın arasındaki hassas denge ile kurgulanan sınırların karşılıklı meydan okumasında karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, yasal ve meşru olarak kabullenilen sınırlar ile bunların karşısında yer alan yasa-dışı ve gayrimeşru olanı ifade eden sınırlar arasında yer alan istisna durumu “aşlında yasal bir formu olmayan şeyin yasal bir forma kavuşturulması halidir.” (Agamben, 2005: 1)

Sınır, salt coğrafi bir düzlemi ifade etmenin ötesinde, yasal ve meşru olanın yürürlükten kaldırıldığı ve yerine yasal olmayan istisna durumunun

getirildiği her anı, her mekanı, her eylemi kapsamaktadır. Yasal olan ile yasa dışına itilenler arasındaki sınırlar her zaman ulus devletin coğrafi sınırları ile örtüşmek durumunda değildir. Modern bir hukuk sistemi ile tanımlanan ulus devletin ülkesi içinde yer alan tüm bireylerin aynı hak ve özgürlüklerle koruma altında olacağını düşünmek kolaydır. Ancak istisna durumu teorisi ile, ortak mekan ve zamanı paylaşan birey ve grupların nasıl hukuki fay hatları ile birbirlerinden ayrı(ştır)ıldığı görülebilir. Örneğin, Roma hukuku bizlere kasten öldürme eylemini gerçekleştiren kişinin cinayet suçunu işlemiş olduğunu gösterir (Agamben, 1998: 81). Bu resimde ilk başta gözden kaçırabileceğimiz nokta, Roma hukukunda koruma altına alınan ve öldürülmesi durumunda kendisine karşı cinayet suçu işlendiği varsayılan hukuk sujesinin özgür Roma yurttaşı olduğudur. Yurttaşlık ilişkisinin dışında olanlar sadece özgür birey kimliğinden değil, bu kimliğe sıkı sıkıya bağlı olan haklardan da mahrum oldukları için “kurban” statüsüne dahi sahip olamamaktadırlar. Diğer bir deyişle, suçun faili olmanın yanı sıra suçun kurbanı olmak için de bir siyasi birimin üyesi olarak tanınmış olmak gerekmektedir.

Egemen siyasi birimle, yani devletle yurttaş arasındaki ilişkinin doğurduğu hakların, bu tür bir ilişki içerisinde olmayan, yani herhangi bir devletin yurttaşı olmayan veya yurttaşı olduğu devletin korumasından mahrum olan bireyler için söz konusu olmadığını Agamben gibi Hannah Arendt de vurgular (Agamben, 1998: 126-135; Arendt, 1968). Agamben’in Arendt’ten ayrıldığı ve hatta Arendt’in çizdiği çerçevenin ötesine geçtiği nokta, modern devletin sadece toplama kamplarında değil – ki Agamben de (1998: 153; 1999) Arendt’in izinden giderek kampı, biyoiktidarın yerini *thanatopolitics*’e (ölüm politikası) bıraktığı bir alan olarak betimler – kamp dışındaki alanlarda da bireylerden hakların sökülüp alınabildiğini göstermesidir. Arendt için siyasi olanın ve kamu alanının dışında bırakılarak önemini yitiren *zoe*, Agamben’de siyasi tartışmaların merkezindedir ve devletin iktidar uygulamalarıyla koparılamayacak bir bağa sahiptir. Bu perspektif farklılığı Arendt’in Aydınlanma sonrasında modern toplumun tanımlayıcı ve ayırt edici özelliklerinden olarak gördüğü özel ve kamu alanı ayrımını Agamben’in anlamsız görmesine yol açar. *Zoe* formundaki çıplak yaşam nitelikli siyasal hayat olan *bios*’tan ayrıştırılmıştır; ancak Agamben’e göre devlet *zoe*’yi tamamen siyasal pratiklerinin dışında bırakmamaktadır. *Zoe*, hukuk ile yaşamın, iç ile dışın iç içe geçtiği bir eşikte egemen iktidar tarafından tehdit altına alınmaktadır. Hukukun şiddete, şiddetin hukuka dönüştüğü bu eşikte iktidar hem hukuki alanı hem de hukuk dışındaki doğal yaşamı kontrol edebilme yetisine sahiptir (Coleman, 2009: 496). Bu paralelde özel alanın devletin kontrolünden çıktığını söylemek doğru değildir (Lechte ve Newman, 2012: 524).

Agamben, sınırın toplama kampı gibi uç örneklerin ötesinde, modernitenin her alanında ve örtülü biçimlerde de çizilebileceğini söylerken aslında sadece

özel alan ile kamusal alan ayrımının değil, ulusal ve uluslararası arasındaki geleneksel ayrımın da ötesine geçmektedir. Teröre karşı savaş çerçevesinde gerçekleşen, Agamben'in deyişiyle “küresel bir iç savaş”tır (2005: 2). Sorgulanması gereken, bu küresel iç savaşta istisna durumlarının ve *homo sacer* öznelerinin nasıl kurgulandığı, yasal olan ile olmayan arasında sınırların nasıl çizildiğidir. Uluslararası hukukun teoride tüm insan topluluklarını temel hak ve özgürlüklerle donatmasına ve hem insan hakları hukuku hem de insancıl hukuk ile bu hak ve özgürlükleri silahlı çatışma durumunda dahi koruma altına almasına karşın, silahlı çatışma durumu veya teröre karşı savaş istisna halidir ve kendi hukukunu beraberinde getirmektedir. Ancak dikkat etmek gerekir ki, söz konusu olan topyekün bir hukuksuzluk değil, barış durumunda geçerli olacağı öngörülen ve kabul edilen uluslararası hukuk kurallarının askıya alınmasıdır. Yine uluslararası hukuk varlığını devam ettirmektedir; ama belli alanlarda ve anlarda iktidar kendi olağan hukukunu askıya almakta ve *homines sacri* kurgulamaktadır.

Yasal olanın askıya alındığı an ve mekanların durağan ve katı olmaması, diğer bir deyişle yeni değerlendirilmeler sonucu revize edilmesi, istisna durumunda gözden çıkarılacak olan birey ve grupların değişkenliğini ve muğlaklığını beraberinde getirmektedir. 11 Eylül sonrasında herhangi bir kişinin El Kaide üyesi olma şüphesiyle tutuklanabilmesi daha önce görülmemiş ölçekte geniş bir şüpheli havuzu meydana getirmektedir. Guantanamo gibi örneklerde, insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği yer ülke dışında olduğu için ABD mahkemelerinin yetkisizliği veya ABD'nin uluslararası hukuk açısından sorumluluğu tartışılabilir. Hatta tarihi boyunca uluslararası insan hakları antlaşmalarını onaylamama, taraf olduğu antlaşmalara çekinceler koyma, uluslararası antlaşmalara ancak iç hukuk ile çatışmadığı ölçüde uygulama alanı bırakma şeklinde özetlenebilecek geleneksel politikası düşünüldüğünde, ABD'nin kendisini bizzat bir “istisna” olarak varsaydığı söylenebilir (Ignatieff, 2009). Roma Statüsü'ne taraf olmamakla birlikte BM tarafından meydana getirilen veya yetkilendirilen barış operasyonlarında yer alan personelin, UCM'nin yürüteceği bir soruşturmaya konu olmaması ve yargılanmaması adına alınan 1422 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı (United Nations Security Council Resolution 1422) veya Roma Statüsü 98. madde çerçevesinde yapılan, üçüncü bir devlet ülkesinde bulunan vatandaşlarının kendi rızası olmadan mahkemeye teslim edilmemesini öngören anlaşmaların yine ABD'nin *istisnai* durumunu ortaya koyduğu öne sürülebilir. Ancak bu tartışmaların ötesinde ve öncesinde göz ardı edilmemesi gerekli iki nokta vardır: Ne BM'nin 1422 sayılı Kararı ne de Roma Statüsü 98. madde çerçevesinde yapılan anlaşmalar *praeter legem* – hukuk dışı – bir durumu ifade etmektedir. Bu iki durum da uluslararası hukukun çizdiği alanda yer alan ve yorumlanması gereken hukuk araçlarıdır (Zappala, 2003: 116). Agamben'in istisna durumu ise, bir önceki bölümde değinildiği gibi, hukukun dışında veya hukuka içkin bir alanı değil, ikisinin

arasında araf bir alanı işaret etmektedir. ABD'nin veya başka bir uluslararası aktörün uluslararası veya ulusal hukuk çerçevesinde kullanabileceği hukuki araçlar ile hukukun askıya alındığı bir durumun ifadesi olan Agamben'in istisna durumu karıştırılmamalıdır. İkinci önemli nokta ise, ABD'nin istisna durumu pratiğine örnek olarak gösterilen Guantanamo gibi durumlarda, yürütme ile yargı ilişkisi farklı bir şekilde bürünmektedir. Guantanamo'da askeri yetkililerin yürütme erkinin belli bir kanadı ile olan işbirliğinde bağımsız yargı olasılığı ortadan kalkmakta; mahkemeler ancak "tavsiye" karar niteliğinde kararlar verebilmekte; bir tutuklunun mahkeme önüne çıkıp çıkmayacağı, nasıl bir yargılama sürecinden geçeceği, masum veya suçlu olup olmadığı kadar nasıl bir ceza alacağı da yürütme ile iç içe geçmiş olan askeri yönetim tarafından karara bağlanmaktadır. Özetle, Guantanamo'da hem ulusal hem uluslararası hukuk askıya alınmıştır (Butler, 2004: 51, 57-58). Taliban olduğuna dair herhangi bir delil veya gösterge olmadığı halde infaz edilen Afgan siviller gibi haklarında delil olmakla birlikte hukuk devletinin sağladığı güvencelerden mahrum bırakılan tutuklular da *homo sacer* statüsündediler.

Yürütme erkinin yasama ve yargı ile dirsek teması içinde oluşu gibi, hedefteki örgütlerin iç içe geçmiş yapıları da hukuk dışına itilenlerin çoklu ve muğlak kimliklere sahip olmaları sonucunu doğurmaktadır. El Kaide ile Hizbullah arasındaki girift ilişki örneğinde görülebileceği gibi, terör örgütlerinin birbirleriyle iç içe geçmiş bağlantıları, bir örgütün nerede bitip nerede diğer örgütün başladığını muğlaklaştırmaktadır (Ackerman, 2003: 1033). Zaten uluslararası hukuk düzensiz ordu şeklindeki askeri birlikleri istisna durumuna taşımakta; bu kategorideki savaşanları korumamaktadır (Schmitt, 2007; Butler, 2004: 86). Bu durumda, yasal alanın antitezi olarak görülen ve hedef olarak tanımlanan alanın muğlaklığında, Afganistan'da ele geçirilen Taliban üyeleri sadece Cenevre Sözleşmeleri'nin sağladığı savaş tutsaklığı korumasından mahrum bırakılmakla kalmamaktadırlar (Ralph, 2013: 3). Guantanamo'da olduğu gibi, bu kişiler Amerikan yasalarına göre suçlu hatta sanık olarak dahi tanınmamaktadırlar (Agamben, 2005: 3). İktidar tarafından *homo sacer* olarak tanımlanmak için tutuklu veya sanık olmaya da her zaman ihtiyaç yoktur. Olağanüstü veya acil olarak betimlenen anlarda sadece şüpheli olarak görülmek *homo sacer* olmak için yeterlidir. Temmuz 2005 Londra metrosu bombalamalarından sonra, İngiliz polisi sadece hava sıcak olmasına karşın fazla kalın giyindiğini düşündükleri için Brezilyalı bir elektrik teknisyenini metroda başından vurarak öldürmüştür. Temmuz saldırılarının ardından başka intihar eylemlerini engellemek ve Londra sakinlerinin güvenliğini sağlamak için güvenlik güçlerine her türlü şüphe durumunda başı hedef olarak vurma yetkisi verilmesi, her an herhangi birinin güvenlik güçlerince hukuk sujesi olmaktan çıkarılabileceği anlamına gelmektedir (Minca, 2006: 387).

Suçun faili olmanın yanı sıra suçun kurbanı olmak için de siyasi birimin üyesi olma gereğinden bahsedilmişti. Afganistan'daki siviller ve savaşımlar açıktır ki bazı barış gücü askerlerince meşru ve koruma altına alınması gerekli savaşımlar ve sivil olarak tanınmamıştır. Afganistan Savaşı'nda olan, yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tümünü bir anda eline alan Avustralya askerlerinin karşılarındaki yabancıya karşı mutlak iktidar gücünü yöneltmeleri ve tehdit olarak görülen kişilerin çıplak yaşam formundan dahi mahrum bırakılmalarıdır. Burada Afganistan'ın, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra, uluslararası toplumun meşru bir üyesi olarak tanınan egemen bir devlet olarak değil de haydut devlet olarak görülmesi de etkilidir. Ne yazık ki Afganistan'da yaşananlar uluslararası terörizm ile ilişkilendirilen bu tür haydut devletlere karşı mücadelede, bu ülkelerdeki meşru savaşımlar ve sivil nüfusun da yeterli ölçüde korunmadığına bir örnektir. Afganlar *zoe* formuna indirgenmekte, hatta uluslararası müdahale ile birlikte *zoe* formundaki Afganların hem hukuki alandaki hem de hukuki alan dışındaki yaşamları kontrol altına alınmaktadır. Bir sonraki bölümde Avustralya birliklerinin nasıl bazı Afganları *homo sacer* statüsüne indirgedikleri ve istisna durumu meydana getirdikleri daha detaylı şekilde ortaya konulacaktır.

3. Avustralya ve Afganistan Savaşı

Avustralya'nın dahil olduğu silahlı çatışmalar içerisinde en uzun süreli olanı Afganistan savaşıdır. Avustralya, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra aynı yılın Aralık ayında NATO bünyesinde kurulan Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'ne (*International Security Assistance Force, ISAF*) Savunma Kuvvetleri personeli ile katılmıştır. Avustralya sadece Birleşik Krallık ile ortak dil, kültür, ekonomik ve siyasal çıkarlar doğrultusunda birleşmemekte, ABD ile de özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından benzer bir yakınlık göstermektedir (Williams, 2011: 31). 11 Eylül saldırılarının ardından NATO üyelerinin 5. madde uyarınca ABD'yi desteklemesine paralel şekilde, Avustralya da 1951 yılında imzalanan ANZUS Paktı (*Australia, New Zealand, United States Security Pact*) çerçevesinde ABD'nin yanında yer almış ve ittifaka katılmıştır (Blaxland, 2014: 213; Hanagan, 2019: 33). Irak Savaşı'na az sayıda ve düşük riskle katılma bağı olarak ciddi bir sorunla karşılaşılmağı, Afganistan'daki operasyonda Avustralya'nın daha önemli bir rol üstlenmek istemesini teşvik etmiştir (Rice, 2014: 9). *Operation Slipper* adı altında görev yapan yaklaşık 400 elit Savunma Kuvvetleri personeli (*Australian Defence Force, ADF*) çatışmalarda yer almanın yanı sıra Kabil ve Kandahar'da Afganistan Ulusal Ordusu'na eğitim ve danışmanlık vermiştir (Australian Government, Department of Defence, 2022). Bu 400 elit asker gücüne ek olarak Afganistan'da 2005-2016 yılları arasında 3

000'i özel kuvvetler olmak üzere yaklaşık 25 000 Avustralyalı görev almıştır (Hadid, 2021).

Afganistan'da görev alan farklı ülkelerden sivil ve askeri personel kayıplarına dair sağlıklı verilerin varlığına karşın, Afgan sivil kayıplar hakkında herhangi tutarlı ve güvenilir verilerin tutulması ancak 2007'de başlamıştır (Brangwin vd., 2012). İlk kaydedilen verilere göre 2007 yılında Afganistan'da 684'ü ölü olmak üzere 1523 sivil zayıat yaşanmıştır (United Nations Assistance Mission in Afghanistan, 2007: 1). Bu sayı 2012 yılında 2754 ölü ve 4805 yaralıya (United Nations Assistance Mission in Afghanistan, 2013: 1), 2020 yılında 3035 ölü ve 5785 yaralıya yükselmiştir (United Nations Assistance Mission in Afghanistan, 2021: 11). Her yıl artan sivil ölü ve yaralı sayısı ile birlikte 2009-2019 yılları arasındaki sivil kayıpların 100 000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir (United Nations, 2020).

2014 yılında sona eren *Operation Slipper*'in ardından Avustralya personelinin sorumlu olduğu savaş suçları söylentileri yayılmış, bunun üzerine 30 Mart 2016'da Avustralya Genelkurmay Başkanı, Savunma Kuvvetleri'nin konu ile ilgili soruşturma yürütmesini talep etmiştir (Brereton Raporu, 2020: 26). 2005-2016 yılları arasını kapsayan soruşturmanın sonucunda ortaya çıkan Avustralya Savunma Kuvvetleri Afganistan Soruşturma Raporu – bundan sonra Brereton Raporu – 39 Afgan sivil ve tutuklunun yasadışı yollarla öldürüldüğünü tespit etmiş ve bu eylemlerin savaş suçu kapsamına girebilecek nitelikte eylemler olduğu yönünde kanaatini ortaya koymuştur.

Brereton Raporu, savaşamayacak durumda, ağır şekilde yaralanarak ele geçirilmiş *hors de combat* ayaklananların öldürüldüğü, bu eylemi gerçekleştiren askerin üstü tarafından engellenmediği ve(ya) eylem sonrasında delillerin üstünün örtüldüğü; savaştan olmayan yerel Afganların kasıtlı şekilde öldürüldüğü; savaştan olmayan yerel Afganların ağır fiziksel ve(ya) psikolojik acıya maruz bırakıldığı; hiçbir tehdit unsuru olmadığı halde öldürülen Afgan sivillere “savaştan” görüntüsü vermek ve bu yolla öldürme eylemini meşrulaştırmak üzere cesedin bulunduğu yere olay örgüsü sırasında bulunmayan deliller yerleştirildiği; emir-komuta zincirine aykırı şekilde Özel Birlik personelinin el bombası ve diğer tür cephane kullandığı durumlar göstermektedir (Brereton Raporu, 2020: 69-107). Bu eylemlerin yanı sıra, Afganistan'da ilk defa görev alan genç ve tecrübesiz askerlerin, ilk öldürme tecrübelerini kazanmaları için komutanları tarafından Afgan bir tutukluyu vurmaları yönünde emir aldıkları; bu “ilk öldürme tecrübesi” (*blooding*) uygulamasının yaygın şekilde genç askerler tarafından yerine getirildiği tespit edilmiştir. “İlk öldürme” için önce hedef Afganlar kontrol altına alınmakta; askeri birliğin güvenliği sağlandıktan sonra üst tarafından kontrol altına alınan yerel Afganlardan bir kişi ile genç asker komutan tarafından ayrı bir noktaya götürülerek öldürme eylemi gerçekleştirilmektedir. Eylem, soruşturmaya konu olmaması için cesetle birlikte

olay yerine sahte delillerin yerleştirilmesi ve sahte bir hikaye uydurulması ile tamamlanmaktadır (Brereton Raporu, 2020: 29). Ayrıca, bazı Avustralya birliklerinde askerlerin “öncelikli hedef” listelerini yasadışı şekilde değiştirdikleri; örneğin, öldürme eyleminden sonra öldürülen kişilerin isimlerinin listeye eklendiği ortaya konulmuştur. Benzer şekilde, öldürülen sivilleri “silahlı çatışma ile doğrudan bağlantılı” yani meşru savaşan statüsünde göstermek üzere, gerçekte varolmayan gizli silah zulasına doğru hareket ettikleri gibi, olayın ardından gerçek dışı senaryolar hazırlandığı durumlar raporlanmıştır (Brereton Raporu, 2020: 120). Savunma Kuvvetleri Raporu’ndan ayrı olarak 2003-2013 arasındaki verileri toplamak üzere oluşturulan Parlamento Raporu’na göre de Avustralya askerleri en az 89 sivil ve Afgan savaşını meşru gerekçeler olmaksızın öldürmüşlerdir (Elphic, 2020).

Brereton Raporu Avustralya özel kuvvet askerlerinin istisnai olarak suç işlediklerinden çok, kendi “istisna durumlarını” meydana getirdiklerini ortaya koymaktadır. Avustralya Başbakanı Scott Morrison’ın “ADF birliklerinin içerisinde buldukları çevre, bu birliklerin geliştirdiği kültürel ortam, kurallar ve komuta bu yaşananlarla bağlantılıdır” açıklaması, suçun istisna olmadığına, kurgulanan “istisna durumu” ile suçun olağanlaştırıldığına itirafı niteliğindedir (BBC News, 2020). ADF Komutanı Angus Campbell, Brereton Raporu’nu kamuoyuna sunduğu konuşmasında, bazı Avustralya askerlerinin hukuku kendi ellerine aldıklarını ve böylece kuralların ortadan kalktığını, tutukluların öldürüldüğünü, uydurma hikayelerin ortaya çıktığını ve sonuçta kontrol mekanizmalarının ortadan kalktığını söylemiştir (Hadid ve Ghani, 2021). Avustralya askerlerinin hepsinin olmasa dahi bazılarının hangi bireylere hukuk kurallarının uygulanıp uygulanmayacağı kararını verecek olan yasa koyucu ve iktidar erki gibi hareket etmeleri, Agamben’in işaret ettiği iktidar-hukuk ilişkisi ile istisna durumu bağlantısını ortaya koyan bir örnektir. Bazı Avustralya askerleri hem yasama hem yürütme erki gibi hareket etmiş; hangi savaşan veya sivillere uluslararası hukuk normlarının uygulanıp uygulanmayacağı kararını almış; böylelikle hukukun askıya alındığı bir istisna durumu yaratmışlardır.

Dikkat çeken bir diğer nokta da, Başbakan Scott Morrison veya ADF Komutanı Angus Campbell gibi isimlerin işlenen suçları orduda hakim olan kültürel bir yozlaşmaya bağlamakla birlikte, azınlıkta kalan bir grup askerinin tüm birlikleri veya orduyu temsil etmediğini özellikle ve tekrarlar belirtmekte gösterdikleri tutumdur (Kampmark, 2020). Avustralya askerlerinin imajı odaklı bu özen, aynı zamanda Afgan kurbanlar için gösterilmediği için, ön planda tutulan ve asıl önemli görülen konunun Avustralya ordusu olduğu, Afgan sivillerin önem sıralamasında geride kaldığı açıktır. Diğer bir deyişle, Avustralya Başbakanı ve ADF Komutanı Afganlardan önce Avustralyalılardan özür dilemektedirler. Avustralya halkına, temsil etme iddiasında oldukları idealleri ve normları zedeledikleri için, parçası oldukları medeniyeti temsilde eksik kaldıkları

için açıklama yapma ihtiyacı, Afganlara yönelik özür ve açıklamaların önüne geçmektedir. Avustralya'nın kendisine bu şekilde ayna tutması ve kendi kimliğine odaklanması, Batı'nın sömürgecilik, köleleştirme ve işgal tarihi boyunca yapılanlardan aidiyet kurduğu kimlikle çeliştiği için rahatsızlık duymasını hatırlatmaktadır. Batılı, liberal, demokrat gibi kimliklerle bağı olan birey, siyah, köle, Afgan, az gelişmiş, Ortadoğulu şeklinde çeşitlendirebileceğimiz kimlik gruplarıyla kendisi arasında bir bağ kurmaktan ve empati yapmaktan daha çok, kendisini özdeşleştirdiği kimlik ile gerçekleştirilen şiddet arasında bağ kurmadığı için bir iç çatışma yaşamakta ve huzursuz olmaktadır. Avustralya için söz konusu olan temel sorun, ülkenin Batılılar tarafından işgal edildiği döneme ve yerli halkın yok edildiği gerçeğine karşın inşa edilmeye çalışılan “gelişmiş”, “Batılı” kimliğinin Afganistan Savaşı'nda yer alan askerlerinin gerçekleştirdiği eylemler ile çelişmesidir.

Avustralya'da farklı dönemlerde iktidara gelen hükümetlerin uluslararası toplum ile olan ilişkilere yönelik politika farklılıkları veya benzerliklerinin arka planı da öncelikle Avustralya'nın kendi kimliği ile ilintilidir. 1983-1996 yılları arasında iktidarda olan İşçi Partisi'nin ve Dışişleri Bakanı Gareth Evans'ın izlediği dış politika, Avustralya'nın uluslararası toplum üyeliğinin ön plana çıkarıldığı; iklim değişikliği, 1986-1994 Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) bünyesindeki Uruguay Turu görüşmeleri, 1992-1995 döneminde Kamboçya'ya çatışma sonrası müdahale gibi konularda etkin rol üstlenilmeye çalışılması ekseninde şekillenmiştir. Dışişleri Bakanı Evans bu dönemde Avustralya'yı “uluslararası iyi vatandaş” olarak tanımlamıştır (Holland ve McDonald, 2010: 184-185). 1996-2007 döneminde iktidarda olan John Howard liderliğindeki liberal-ulusalcı koalisyon hükümetinde ise Dışişleri Bakanı Alexander Downer, “uluslararası iyi vatandaş” kimliğinin ulusal çıkarların önüne geçmemesi gerektiği vurgusunu yapmıştır. Her ne kadar Downer liberal unsurların yer aldığı bir koalisyon hükümetinin Bakanı olsa da, uluslararası toplum idealleri ve normlarına ulusal çıkar pahasına öncelik verilmesini naif bir politika olarak betimlemiştir (Downer, 2002). Downer'ın konuşmasında İngiliz realist olarak atıfta bulunduğu İngiliz Okulu teorisyeni Martin Wight, yeni hükümetin dış politika eksenine ve yeni dönemde sığınmacılar, mülteciler, uluslararası terörizme karşı savaş veya iklim değişikliği gibi konularda izlenecek rotaya dair ipuçları barındırıyordu. 2010-2013 yılları arasında tekrar İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi ile birlikte başbakan olan Julia Gillard ise, seçilmesinin hemen ardından yaptığı Afganistan ziyaretinde Cumhurbaşkanı Karzai'ye Avustralya'nın ISAF (*International Security Assistance Force*, Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) desteğine devam edeceği garantisini veriyordu (Hanagan, 2019: 141).

Dış politika ister Evans'ın vurguladığı gibi kozmopolitan bir uluslararası toplum vatandaşlığı, ister Downer'ın realist çizgide ifade bulan kaygıları

ekseninde şekillensin, Avustralya örneğinin önemi ve uluslararası ilişkileri anlama çabası açısından katkısı, iktidarı elinde tutan sujelerin “istisna durumu” yaratma kapasitesitelerini göstermesidir. Bu kapasite farklı dönemlerde ve farklı siyasi plan ve çıkar tanımlamaları yapan hükümetler yönetiminde kendisini muhafaza etmiştir. Kaldı ki, Avustralya'nın yabancı ülke topraklarında yürütülen operasyonlar bünyesinde önüne geçemediği, hatta Agamben'in izinden giderek kaçınılmaz şekilde iktidar pratiklerine bağlı olduğunu söyleyebileceğimiz “istisna durumu” örnekleri salt Avustralya'ya özgü değildir. Avustralya birliklerinin dahil olduğu savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar, diğer ülke kuvvetlerinin ve uluslararası örgütlerin benzer eylemlerini gözlemleyebilmenin ötesinde, istisna durumunun iktidar ile bağlantılarını anlayabilmemiz açısından kritik öneme sahiptir. Yönetimlerin realist, liberal veya uluslararası toplum perspektiflerine sahip olmaları istisna durumunu yürürlüğe koyma ve *homo sacer* inşa etme bakımından anlamlı bir fark ortaya koymamaktadır. Özellikle dikkat edilmesi gereken nokta, istisna durumunda yasal ile yasal olmayan arasındaki eşikte iktidarını uygulamaya koyanın artık sadece ulus devletler olmadığıdır.

Ulus devlet dışında bu tür bir iktidar uygulayan uluslararası aktörlere örnek olarak verilebilecek olan UCM, Afgan kayıplara dair cezai bir soruşturma başlatılıp başlatılmayacağını yöneten öncelikli otorite olarak ortaya çıkmaktadır. Afganistan'daki çatışmalara yönelik olarak Taliban ve Taliban ile ilintili hükümet karşıtı diğer örgütlerin insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları, Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri'nin (Afghan National Security Forces, ANSF), Amerikan ordusunun ve CIA'in de savaş suçları işledikleri şüphesi ile UCM tarafından soruşturma başlatılması ilk olarak 20 Mayıs 2017'de talep edilmiştir. Mahkeme Başsavcısı, 1 Mayıs 2003 sonrası dönemi kapsayacak şekilde Afganistan'daki çatışmayla ilgili olarak soruşturma talebinde Afganistan'ın yanı sıra Roma Statüsü'ne taraf olan diğer ilgili devletlere yönelik soruşturma talebinde Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri, Taliban, ABD ordusu ve CIA açısından yeterli gösterge olmasına karşın uluslararası barış gücü bünyesindeki birlikler açısından mahkemenin yetkisi altına giren suçları işlediklerine yönelik makul şüphenin oluşmadığını belirtmiştir (Request for Authorisation of an Investigation, ICC-02/17, 2017: paras. 253-260). Uluslararası barış gücü birliklerinin eylemlerinin soruşturulmasını engelleyici nitelikteki bu tutum, Başsavcının talebi mahkeme tarafından reddedildiği için ikinci planda kalmıştır. Başsavcının soruşturma talebinin reddedilmesi kadar dikkat çekici olan, söz konusu talebin esasında bahsi geçen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara konu olan eylemleri ve olayları soruşturmak üzere değil, Afganistan'daki durumun soruşturulması üzere olmasıdır (Request for Authorisation of an Investigation, ICC-02/17, para. 376; Decision Pursuant to Article 15, ICC-02/17, para. 26). Başsavcılık talebinde yaptığı bu ince ayırım ile şu mesajı vermektedir: henüz Roma Statüsü 15. madde'de belirtildiği üzere bir soruşturma başlatılması için

koşullar olgunlaşmamıştır; ancak Afganistan'daki durumun soruşturulması için yetki verildiği takdirde bahsi geçen suçların meydana gelip gelmediğine yönelik bir soruşturma ve analiz de mümkün hale gelecektir (Request for Authorisation of an Investigation, ICC-02/17, para. 260). Diğer bir dikkat çekici nokta da Mahkeme'nin Başsavcının soruşturma talebini, işaret edilen suç niteliğindeki eylemlere dair makul şüphe olmadığı gerekçesiyle değil, inceleme yapılmasının adalete hizmet etmeyeceği gerekçesiyle reddetmesidir. Olayların üzerinden geçen zaman dilimi, ilgili yetkililerin işbirliğinin yetersiz kalması, geçen uzun süreye rağmen elde edilen bulguların az olması nedeniyle mahkemenin sınırlı kaynaklarının başka soruşturmalara ayrılmasının daha makul görülmesi gibi faktörler soruşturmanın adaletin sağlanmasına hizmet etmeyeceği yönünde Mahkeme'nin kararına yol açmıştır (Decision Pursuant to Article 15, ICC-02/17, paras. 87-96). Ancak soruşturma başlatılmasına aleyhte olan bu karar temyiz edilmiş ve 5 Mart 2020 tarihli kararıyla Mahkeme Afganistan'daki durumun soruşturulması için Başsavcıya yetki vermiştir (Judgment on the Appeal, ICC-02/17 OA4).

Henüz 2016 tarihinde iken bile Avustralya birliklerinin Afganistan'da insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işlediklerine dair söylentiler yayılmışken ve bunun üzerine Genelkurmay Başkanı, Savunma Kuvvetleri'nin konu ile ilgili soruşturma yürütmesini talep etmişken, 2017 yılında UCM'nin ilk soruşturma talebinde uluslararası barış gücü bünyesindeki birliklerin eylemlerine yönelik soruşturmayı gerekli kılacak yeterli göstergenin olmadığını belirtmesi dikkat çekicidir. Soruşturma talebinin ilk olarak reddedilmesi, ardından temyiz kararı ile onay verilmesine karşın gözlemlenen hantal ve etkisiz süreç, Afganistan'daki son gelişmeler de gözönüne alındığında, Afganistan'ın bizzat bir istisna durumu olarak görüldüğünün bir diğer göstergesidir. Nihayetinde bir soruşturmaya onay verilmesi, uluslararası barış gücüne birlik göndererek katkıda bulunan bazı devletlerin kendi ulusal yargı sistemlerinde soruşturma başlatması, Afganların *homo sacer* statüsüne indirgendikleri gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Önce silahlı çatışma durumunda *homo sacer* inşa edilmiş, ardından uluslararası toplumun bazı üyeleri – i.e. UCM, Avustralya hükümeti – söylemleri ile bu statüyü onaylamışlardır.

Sonuç

Sadece Afganistan'da yürütülen operasyonların değil, uluslararası terörizme karşı savaşın ve genel olarak dış müdahalelerin temel amacının, Batı-tipi demokrasiye ve bu demokrasilerin temsil ettiği ilkelere karşı tehditlerin ortadan kaldırılması olduğu yaygın bir görüştür. Oysa Afganistan Savaşı örneğinde de görüldüğü gibi insan hakları, demokrasi, uluslararası güvenlik ve barış retoriklerinin belirlediği pratiklerin etkileri yaşamların sonlandırılması

olabilmektedir. Yaşamları sonlandırılan *homo sacer* statüsündekiler egemen bir iktidarın öznesi olarak tanınan hak sahibi bireyler değil, öldürülmeleri durumunda karşı tarafa sorumluluk doğurmayacak olan kurbanlardır. İstisna durumunda hukuk sujesi olmaktan çıkarılan bireyler için “kurban” veya “öldürülen” gibi deyimlerin kullanılmasından özenle kaçınıldığı da göz ardı edilmemelidir. Askeri hedef olarak tanımlanan ayaklananlar, savaşanlar veya teröristler için “öldürüldü” değil “imha edildi” denilmesi (Langford, 2010: 27), bu hedeflerin insan kategorisinin dışına çıkarıldıklarının göstergesidir.

Hukuk ile hukuk-dışılığın arasındaki araf niteliğindeki bölgede kalan ve iktidarın uyguladığı şiddete maruz kalan kişilerin kurban olarak dahi görülmemesi şeklinde özetlenebilecek olan *homo sacer* politikaları tek ve sabit bir dayanak noktasına sahip değildir. Diğer bir deyişle istisna durumu tekdüze ve sınırlı bir fay hattı üzerinde hareket etmemektedir. Siyasi iktidar, Hegel'in kendisini sürekli yineleyen diyalektiğinde olduğu gibi, çıplak yaşam formunu olumsuzlama eylemini devamlı gerçekleştirmektedir (Norris, 2005: 5). İktidar, olumsuzlama, dışlama ve hatta yok etme eylemini yinelerken, bu eylemini meşrulaştırmak için kullandığı tehdidin gerçek veya objektif bir tehdit olmasına da gerek yoktur. Müdahalede bulunan iktidar açısından ön planda olan, tehdit olarak algılanan ve değerlendirilenlerin “olağan” durumdan ve haklardan uzaklaştırılmalarıdır. Bu doğrultuda, tehdit olarak sunulan ve algılanan sözde “gerçeklik” sürekli değişim gösterecek, zaman zaman kendisiyle çelişecek, hukukun dışına itilenlere yönelik eylemler suç sayılmamanın ötesinde unutturulacaktır (Butler, 2004). UCM'nin Afganistan'daki durumun soruşturulması talebine yönelik aldığı ilk kararda bu tür bir soruşturmanın adaletle hizmet etmeyeceğini belirtmesi, Afganistan'daki *homo sacer*'lerin ne denli hızlı ve kolay şekilde göz ardı edilebileceğinin ve unutturulabileceğinin bir örneğidir.

“İstisna durumu” ve *homo sacer*, sadece devletin ülke sınırları dışındaki eylemleri kapsamında ortaya çıkmamaktadır. Sınırların belirlenmesi ile iktidarın meydana gelmesi arasında organik bir bağ vardır. Hukuku eline alan ve kontrol eden iktidar esasında sürekli bir “sınır belirleme” faaliyeti yerine getirmektedir. Bahse konu olan sınır, dolayısıyla, coğrafi sınırları da kapsamakla birlikte, coğrafyanın ötesinde her türlü alanda “yasal”, “yasadışı” ve hukukun askıya alındığı “istisna durumu” ile ilintilidir. Bu nedenle, istisna durumunu ve *homo sacer* olarak hukuk dışına itilen sujeleri sadece geleneksel siyasi birim sınırları içerisinde değil, uluslararası sistemin sürekli değişen dinamik yapısı içerisinde hareket halinde olan farklı zaman-mekan boyutlarında aramak gerekmektedir. Hatta, Hardt ve Negri'nin (2000) klasik dönem emperyalizmine karşı meydan okumalarında kullandıkları “imparatorluk” perspektifinde olduğu gibi, egemen siyasi birimin yerine küreselleşmenin dağınık ama her yerde aynı zamanda bulunan iktidar araçlarının geçtiğini düşünmek istisna durumu teorisine de farklı bir boyut kazandıracaktır. Bu çoklu iktidar sarmalında *homo sacer* inşa eden güç,

her zaman tek ve egemen bir kaynaktan gelmeyecektir. Daha da ürkütücü olan ise, iktidarın çoklu ve değişken yapıya bürünmesinin yanı sıra *homo sacer* statüsüne indirgenecek olanların kimliklerinin de sabit olmadığı, her an herkesin aniden iktidar tarafından *homo sacer* olarak ele alınabileceğidir. Afgan siviller 11 Eylül sonrasında kurtarılması ve yardım edilmesi gerekli mazlum, bastırılmış, hor görülmüş siviller olarak kamuoyuna sunulurken, büyük bir hızla aynı siviller Afganistan savaşı sırasında ve çekilme ile birlikte *homo sacer* halini almışlardır.

Zoe formunda tanımlanan siyasal yaşamın dışındaki çıplak yaşam, modern toplumda vatandaşlık, dışlanma, siyasi katılım üzerine çok boyutlu düşünmeyi mümkün kılar. Ancak Agamben siyasi katılım ve dışlanma arasındaki karşılıklı etkileşimi ortaya koyarken egemen iktidarın yaşam üzerine giderek artan kontrolünün totaliterliğe yol açtığı karamsar bir portre çizer. Oysa politik alandan dışlananlar tamamen zayıf ve silahsız olmak zorunda olmayacakları gibi, “çıplak” yaşama mahkum edilmiş bireyler ve gruplar politik alana dahil olmak için “politik” mücadelelerini vereceklerdir. Edkins ve Pin Fat’ın (2005) değindikleri gibi, mülteci kamplarında maruz kaldıkları şiddete karşı sığınmacıların birbirlerinin gözlerini, ağızlarını, kulaklarını dikerek direnişe geçmeleri çıplak yaşam formunun bizzat kendisinin *homo sacer* için direniş taktiği olabileceğini göstermektedir. Siyasi iktidarın kendilerini çıplak yaşam formuna indirgemesine sığınmacılar ve tutuklular da çıplak yaşam formu ile cevap vermektedirler. Dolayısıyla, Agamben’in (1998: 183-184) de “sürgün edilenlerin ve haydutların yaşamlarından daha politik bir yaşam yoktur” derken altını çizdiği gibi *homo sacer*’in politik alandan ne derecede ve ne sürede dışlanacağı sadece iktidarın değil, dışlanan *homo sacer*’in de yazarı olacağı bir hikayedir. Afganistan savaşı sırasında ve sonrasında *homo sacer* konumuna indirgenen Afganların ve genel anlamda uluslararası müdahalelerde karşılaşılan benzerlerinin göstereceği tepkileri henüz tam olarak görmemiş olmanın sonucu olarak, bu hikayenin karanlık bir sonu olup olmayacağını önceden söylemek doğru olmayacaktır.

Kaynakça

- Ackerman, Bruce (2003), “The Emergency Constitution”, *Yale Law Journal*, 113 (5): 1029-1091.
- Agamben, Giorgio (1998), *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life* (Stanford: Stanford University Press).
- Agamben, Giorgio (1999), *Remnants of Auschwitz: The Witness and the Archive, Homo Sacer III* (New York: Zone Books).
- Agamben, Giorgio (2005), *The State of Exception* (Chicago: Chicago University Press).
- Arendt, Hannah (1968), *Imperialism: Part Two of the Origins of Totalitarianism* (New York: Harvest).

- Australian Government, Department of Defence (2022) [https://defence.gov.au/operations/Past Operations/Afghanistan/](https://defence.gov.au/operations/Past%20Operations/Afghanistan/) (05.02.2022).
- Bass, Gary Jonathan (2014), *Stay the Hand of Vengeance* (Princeton: Princeton University Press).
- BBC News (2020), "Australian 'War Crimes': Elite Troops Killed Afghan Civilians, Report Finds", (19 November 2020) <https://www.bbc.com/news/world-australia-54996581> (05.02.2022).
- Benjamin, Walter (1978), "Critique of Violence", *Reflections: Essays, Aphorisms, Autobiographical Writings* (New York: Schocken Books): 277-300.
- Blaxland, John (2014), *The Australian Army from Whitlam to Howard* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Blumenthal, David A. ve Timothy L. McCormack (Der.) (2007), *The Legacy of Nuremberg: Civilising Influence Or Institutionalised Vengeance?* (Leiden: BRILL).
- Brangwin, Nicole, Marty Harris ve David Watt (12 September 2012), "Australia at War in Afghanistan: Revised Facts and Figures", Parliament of Australia, https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/BN/2012-2013/AfghanistanFacts (05.02.2022).
- Brereton Raporu (2020), "Inspector-General of the Australian Defence Force Afghanistan Inquiry Report", Commonwealth of Australia, <https://afghanistandinquiry.defence.gov.au/sites/default/files/2020-11/IGADF-Afghanistan-Inquiry-Public-Release-Version.pdf> (05.02.2022).
- Butler, Judith (2004), *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence* (London: Verso).
- Cassese, Antonio (2009), *The Oxford Companion to International Criminal Justice* (Oxford: Oxford University Press).
- Chen, Lung-chu (2014), *An Introduction to Contemporary International Law: A Policy-Oriented Perspective* (Oxford: Oxford University Press).
- Coleman, Sarah (2002), "Sex for Food Scandal", *World Press Review*, 49 (5) https://www.worldpress.org/print_article.cfm?article_id=612&dont=yes (01.04.2024).
- Coleman, Mathew ve Kevin Grove (2009), "Biopolitics, Biopower, and the Return of Sovereignty", *Environment and Planning D: Society and Space*, 27 (3): 489-507.
- Cryer, Robert, Hakan Friman, Darryl Robinson ve Elizabeth Wilmshurst (2010), *An Introduction to International Criminal Law and Procedure* (Cambridge: Cambridge University Press).
- De la Durantaye, Leland (2009), *Giorgio Agamben* (Stanford: Stanford University Press).
- Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the Islamic Republic of Afghanistan, Pre-Trial Chamber II, 12 April 2019, ICC-02/17.
- Downer, Alexander (2002), "Advancing the National Interest", Speech to the National Press Club, (7 May 2002) <https://australianpolitics.com/2002/05/07/australias-foreign-policy-challenge.html> (05.02.2022).
- Edkins, Jenny ve Véronique Pin-Fat (2005), "Through the Wire: Relations of Power and Relations of Violence", *Millennium* 34 (1): 1-24.
- Elphick, Karen (2020), *Reports, Allegations and Inquiries into Serious Misconduct by Australian Troops in Afghanistan 2005–2013*, Research Paper Series, 2020–21, Parliament of Australia, (9 November 2020) https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp2021/Chronologies/AllegationsAfghanistan (05.02.2022).

- Fiskesjö, Magnus (2012), "Outlaws, Barbarians, Slaves: Critical Reflections on Agamben's Homo Sacer", *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 2 (1): 161-180.
- Fitzpatrick, Peter (2001), "Bare Sovereignty: Homo Sacer and the Insistence of Law", *Theory & Event*, 5 (2): 49-73.
- Genel, Katia (2006), "The Question of Biopower: Foucault and Agamben", *Rethinking Marxism*, 18 (1): 43-62.
- Gramsci, Antonio (2021), "The Modern Prince: Essays on the Science of Politics in the Modern Age", *The Modern Prince and Other Writings* (Paris: Foreign Languages Press): 127-178.
- Gulli, Bruno (2007), "The Ontology and Politics of Exception: Reflections on the Work of Giorgio Agamben", Calarco, Matthew (Der.), *Giorgio Agamben: Sovereignty and Life* (Stanford: Stanford University Press): 219-242.
- Hadid, Daa ve Khwaga Ghani (2021), "'I Remember Them Screaming': Afghans Detail Alleged Killings By Australian Military", NPR World, (25 April 2021) <https://www.npr.org/2021/04/25/989546260/i-remember-them-screaming-afghans-detail-alleged-killings-by-australian-military> (05.02.2022).
- Hanagan, Deborah L. (2019), *NATO in the Crucible: Coalition Warfare in Afghanistan, 2001–2014* (Stanford: Hoover Press).
- Hardt, Michael ve Antonio Negri (2020), *Empire* (Harvard: Harvard University Press).
- Heiden, Gert-Jan Van der (2020), "Exile, Use, and Form-of-Life: On the Conclusion of Agamben's Homo Sacer Series", *Theory, Culture & Society*, 37 (2): 61-78.
- Hickman, Tom R. (2005), "Between Human Rights and the Rule of Law: Indefinite Detention and the Derogation Model of Constitutionalism", *The Modern Law Review*, 68 (4): 655-668.
- Holland, Jack ve Matt McDonald. (2010), "Australian Identity, Interventionism and the War on Terror", A. Siniver (Der.), *International Terrorism Post-9/11: Comparative Dynamics and Responses* (London: Routledge): 184-206.
- Human Rights Watch (2003), "We'll Kill You If You Cry: Sexual Violence in the Sierra Leone Conflict", 15 (1), <https://www.hrw.org/reports/2003/sierraleone/sierleon0103.pdf> (05.02.2022).
- Humphreys, Stephen (2006), "Legalizing Lawlessness: On Giorgio Agamben's State of Exception", *European Journal of International Law*, 17 (3): 677-687.
- Huysmans, Jef (2008), "The Jargon of Exception—on Schmitt, Agamben and the Absence of Political Society", *International Political Sociology*, 2 (2): 165-183.
- Ignatieff, Michael (Der.) (2009), *American Exceptionalism and Human Rights* (Princeton: Princeton University Press).
- Judgment on the Appeal against the Decision on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the Islamic Republic of Afghanistan, Appeals Chamber, 5 March 2020, ICC-02/17 OA4.
- Kampmark, Binoy (2020), "The Shadow of Responsibility: Australian War Crimes Allegations in Afghanistan", Eureka Street, (24 November 2020) <https://www.eurekastreet.com.au/article/the-shadow-of-responsibility--australian-war-crimes-allegations-in-afghanistan#> (05.02.2022).
- Laclau, Ernesto (2007), "Bare Life or Social Indeterminacy?", Calarco, Matthew (Der.), *Giorgio Agamben: Sovereignty and Life* (Stanford: Stanford University Press): 11-22.
- Langford, Ian (2010), "Australia Special Forces in Afghanistan: Supporting Australia in the 'Long War'", *Australian Army Journal*, 7 (1): 21-32.

- Lechte, John ve Saul Newman (2012), "Agamben, Arendt and Human rights: Bearing Witness to the Human", *European Journal of Social Theory*, 15 (4): 522-536.
- Lemke, Thomas (2005), "A Zone of Indistinction –A Critique of Giorgio Agamben's Concept of Biopolitics", *Outlines, Critical Practice Studies*, 7 (1): 3-13.
- Machel, Graca (1996), "Promotion and Protection of the Rights of Children: Impact of Armed Conflict on Children", U.N. Doc.A/51/306, (26 August 1996), https://sites.unicef.org/graca/a51-306_en.pdf (05.02.2022).
- Machiavelli, Niccolò (2007), *Discourses on Livy* (New York: Dover).
- Maogoto, Jackson (2009), "Early Efforts to Establish an International Criminal Court", José, Doria, Hans-Peter Gasser, ve M. Cherif Bassiouni (Der.), *The Legal Regime of the International Criminal Court: Essays in Honour of Professor Igor Blishchenko* (Leiden: Brill): 3-22.
- Minca, Claudio (2006), "Giorgio Agamben and the New Biopolitical Nomos", *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 88 (4): 387-403.
- Norris, Andrew (2005), "Introduction: Giorgio Agamben and the Politics of the Living Dead", Andrew Norris (Der.), *Politics, Metaphysics, and Death: Essays on Giorgio Agamben's Homo Sacer* (Durham: Duke University Press): 1-30.
- O'Brien, Melanie (2012), "Protectors on Trial? Prosecuting Peacekeepers for War Crimes and Crimes against Humanity in the International Criminal Court", *International Journal of Law, Crime and Justice*, 40 (3): 223-241.
- Rajaram, Prem Kumar ve Carl Grundy-Warr (2004), "The Irregular Migrant as Homo Sacer: Migration and Detention in Australia, Malaysia, and Thailand", *International Migration*, 42 (1): 33-64.
- Ralph, Jason (2013), *America's War on Terror: The State of the 9/11 Exception from Bush to Obama* (Oxford: Oxford University Press).
- Request for Authorisation of an Investigation Pursuant to Article 15, Pre-Trial Chamber III, 20 November 2017, ICC-02/17-7-Conf-Exp.
- Rice, Gareth (2014), "What Did We Learn from the War in Afghanistan?", *Australian Army Journal*, 11 (1): 6-20.
- Sadat, Leila Nadya (2007), "The International Criminal Court and Universal International Jurisdiction: A Return to First Principles", Thomas J. Biersteker et al. (Der.), *International Law and International Relations: Bridging Theory and Practice* (London: Routledge): 181-193.
- Schmitt, Carl (2007) *Theory of the Partisan* (New York: Telos) (Çev. Gary L. Ulmen).
- Schmitt, Carl (2008), *The Concept of the Political* (Chicago: University of Chicago Press).
- Tagma, Halit Mustafa (2009), "Homo Sacer vs. Homo Soccer Mom: Reading Agamben and Foucault in the War on Terror", *Alternatives*, 34 (4): 407-435.
- Tierney, Stephen (2005), "Determining the State of Exception: What Role for Parliament and the Courts", *The Modern Law Review*, 68 (4): 668-672.
- United Nations Security Council Resolution 1422 (2002), S/RES/1422 (2002).
- United Nations Assistance Mission in Afghanistan (2007), *Civilian Casualties During 2007*, <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/poc-civilian-casualties-report-2007.pdf> (05.02.2022).
- United Nations Assistance Mission in Afghanistan (2013), *Annual Report 2012 Protection Of Civilians In Armed Conflict*, https://unama.unmissions.org/sites/default/files/2012_annual_report_eng_0.pdf (05.02.2022).

United Nations (2020), "Afghanistan: Civilian Casualties Exceed 10,000 for Sixth Straight Year", <https://news.un.org/en/story/2020/02/1057921> (05.02.2022).

United Nations Assistance Mission in Afghanistan (2021), *Protection Of Civilians In Armed Conflict, Annual Report 2020*, https://unama.unmissions.org/sites/default/files/afghanistan_protection_of_civilians_report_2020_revs3.pdf (05.02.2022).

Williams, Michael J. (2011), *The Good War NATO and the Liberal Conscience in Afghanistan* (London: Palgrave Macmillan).

Zappala, Salvatore (2003), "The Reaction of the US to the Entry into Force of the ICC Statute: Comments on UN SC Resolution 1422 (2002) and Article 98 Agreements", *Journal of International Criminal Justice*, 1 (1): 114-134.